

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי ו"ל ע"י מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת בבא מציעא - דף ח

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

האם רכוב באופן שאינו מנהיג, קונה?

הוכיח רב יהודה בשיטת שמואל מדון כלאיים שאין משמעות לרכוב בין לאיסור כלאיים ובין לגבי קניינים, ולכך רכוב לא קונה. וכאשר הגמ' דנה בדברי המשנה וכו', ביאר שאין רכוב קונה, ומה שמבאר שהרכוב יש לו קנין מדובר שהוא מנהיג, כלומר שע"י רכיבתו הבהמה הולכת, וקניינו שמועיל זה רק מחמת שהוא מנהיג.

הרי"ף שהביא את ההלכה של רכוב ומנהיג מצטט את דברי המשנה, הוכיחו הראשונים מדברי הרי"ף שסבר להלכה שרכוב קונה למרות שאין הוא בכלל מנהיג. כלומר, כפי הנראה בפשוטות דברי הגמ', שיטת שמואל שרכוב גרידא לא קונה. מה שמועיל קנינו זה רק כאשר הוא מכה את הבהמה ברגליו והולכת מכוחו, בכה"ג אמנם שמו "רכוב" אולם הגדרתו היא "מנהיג", אך הרי"ף לא הביא את ביאור הגמ' בדעת שמואל, מבואר שלמד שרכוב לבד מועיל לקנין. ובאמת צריך להבין את שיטתו הרי מכל מהלך הגמ' נראה שזה הביאור במה ש"רכוב" קונה, אך ורק כאשר הוא גם מנהיג.

כדברי הרי"ף הוכיחו הקדמונים את מדברי הרמב"ם בכמה מקומות. הרי"ן והנימוק"י צטטו את דברי הרמב"ם (*גילה ואבידה יז*), "היה אחד רכוב ואחד אוחז במוסרה הרכוב קנה הבהמה", הרמב"ם לא ביאר שהרכוב צריך להיות בהגדרת מנהיג, אלא ביאר כפשוטו שהרכוב הוא רכוב בלבד, מוכח שלא סבר את ביאורי הגמ' שצריך להכות ברגליו ולהנהיג.

הכסף משנה דקדק את שיטת הרמב"ם מדבריו (מכירה ב, ו) "כיצד קונין את הבהמה במשיכה אין צריך לומר אם משכה והלכה או שרכב עליה והלכה בו שקנה", אך כאן לא ביאר הרמב"ם בדיון קנין הבהמה שרכוב צריך להיות ע"י מעשה הנהגה.

עוד ראיה הביאו הפנ"י והצל"ח מדברי הרמב"ם (*טוען ונטען ט, ז*) בדיון יחלוקו בבהמה, "שנים וכו' שהיו רוכבין על גבי בהמה אחת או שהיה אחד רכוב ואחד מנהיג וכו' זה אומר הכל שלי זה אומר הכל שלי כל אחד משניהן נשבע בנקיטת חפץ שאין לו בזה הדבר פחות מחציו ויחלוקו וכו'. ועל דברי המשנה בגמ' לפנינו מבואר שהרכוב זוכה דווקא באופן שהנהיג ברגליו, וברמב"ם לא הוסיף ביאור זה, מוכח שלמד שרכוב קונה אף בלא מעשהו כמנהיג.

אם עלה לפי הראיות שנזכרו עד עתה בדעת הרמב"ם שרכוב קונה אף בצורה שאינו מנהיג ברגליו, היינו "רכוב" מוגדר כמעשה. מעתה בסוגיא לפנינו יש עוד נפק"מ לדון של רכוב, באיסור כלאיים בבהמה לחרוש בשור וחמור יחדיו, הביאה הגמ' ששמואל הפך את שיטת רבנן ורבי מאיר, כדי לפסוק כרבנן שהרכוב בקרון פטור ממלקות, ושמואל לשיטתו שרכוב לא קנה. היינו שאם סוברים שרכוב קנה הרי יש מלקות לרכוב בקרון.

והנה הרמב"ם (*כלאים ט, ט*) פסק "עגלה שהיו מושכין אותה כלאים היושב בעגלה לוקה ואע"פ שלא הנהיג ששיבתו גורמת לבהמה שתמשוך העגלה". מבואר להדיא ברמב"ם שיש מלקות לרכוב, א"כ לא הפך את השיטות כדברי שמואל בגמ', אלא השאיר את דעת רבנן שחייבו מלקות את הרכוב, והרמב"ם לשיטתו שרכוב קונה.

אבל הפלא בשיטת הרמב"ם, דבריו בפירוש המשנה כאן וז"ל "היו שנים רוכבין על גבי בהמה או שהיה אחד וכו' למדך שרכוב ומנהיג שוים, **ובלבד שיענע רגליו על הבהמה כדי שתלך**, ואם לא היה כך אלא שהיה יושב עליה בלבד, המנהיג קנה. עכ"ל. הרי דבר ברור שמבאר הרמב"ם את שיטת המשנה כפי דברי שמואל כמו שביארה הגמ' לאורך כל הסוגיא.

הפנ"י כתב, מוכח מדברי הרמב"ם בהלכה (כל המקומות שצוינו לעיל) שחזר בו ממה שביאר בפירוש המשניות. ולכן להלכה נקט שרכוב קונה, ויש מלקות. הטור (*ח"מ קצז*) הביא את דברי הרמב"ם כפי פשוטם בהלכה שרכוב קונה אף אם אינו מנהיג ברגליו.

אך הכס"מ (*גילה ואבידה יז*), ובב"י (*ח"מ קצז*) ביארו בדעת הרמב"ם כפי דבריו בפירוש המשנה ואף שבהלכה כתב שרכוב קונה ומשמע אף בלא מנהיג ברגליו, באמת כוונתו שקונה רק באופן שמנהיג ברגליו. ובתוס' יו"ט (*על המשניות כאן*) הוכיח את דברי הב"י כאמור מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה.

אך לדברי הב"י יהיה קשה דברי הרמב"ם בכלאים, שהרי אם ביאר בדעת הרמב"ם שרכוב לא קונה א"כ מנהיג ברגליו, מדוע יש איסור כלאים לרכוב בקרון המחובר לשור וחמור.

ביאר בתועפת ראם (*על היראים שפת, ב*) שכוונת הרמב"ם לאיסור מלקות ולא למלקות, והרמב"ם החמיר באיסור כלאים. (*ועי' בב"ח יו"ד רצז*)

(ובכל הנושא עי' עוד: בראשונים כאן, ר"ן ניוק"י רשב"א; פנ"י לאורך הסוגיא; ב"י ח"מ קצז; ב"ח יו"ד רצז; רד"ז, נח"ל ורע"א כאן; רא"ש הלכות כלאים ו)

ואפשר לבאר את דברי הרמב"ם ע"פ דברי הנתיבות משפט (*קצז, א*) שהביא את שיטת הריצב"ש שנדפס בשיטת"ק כאן. וכך, יש לדון בדברי שמואל שאמר רכוב לא קונה, אך באופן שהוא מנהיג ברגליו קונה כיון שהגדרתו היא מנהיג. מה יסוד

דברי שמואל, האם רכוב לא קונה, הכוונה אדם שיושב על גבי בהמה, אין כאן מעשה קנין ולכן לא קונה. אך אם הבהמה תלך מחמתו יש כאן הגדרת קנין ויקנה, וכל דברי שמואל שרכוב לא קונה זה בא לאפוקיי שיושב על גבי בהמה בסתם לא קונה. או ששמואל סבר שרכוב לא קנה עד שיעשה מעשה בפועל וינהיג אותה ברגליו ובדווקא.

(ונראה שנודון זה תלוי במחלוקת ראשונים, בתוס' (*ד"ה רכוב עדיף. ועי' בד"ה מהו דתימא*) ביארו בספקו של רב יהודה, שאם הבהמה לא הייתה זזה מחמת הרכוב לא היה נידון ובדאי שלא קנה, וע"ז אמרו שרכוב לא קנה, א"כ מנהיגו ברגליו. מבואר שמנהיג ברגליו בא להוסיף על תזוזת הבהמה מחמתו.

ובשיטת"ק להדיא הביא בבאור מנהיג ברגליו, שאין הכוונה מנהיג ברגליו דווקא, אלא כל שזזה הבהמה מחמתו, ומה ששמואל אמר רכוב לא קנה זה באופן שלא זזה.)

הרמב"ם ביאר את הסוגיא כשמואל שרכוב לבד לא קנה, וכשיטת שמואל שהופכים את דברי רבנן ורבי מאיר באיסור כלאים. אולם שיטת הרמב"ם שאין צריך להנהיג בפועל ברגליו כפי שנשמע בפשוטות בדברי שמואל, אלא כל רכוב שהבמה זזה והולכת בעקבות מה שרכוב אף אם לא עושה פעולה ברגליו, קונה, ויש כאן איסור כלאיים.

וזכר זה מדויק ברמב"ם הנזכר בכלאים "היושב בעגלה לוקה ואע"פ שלא הנהיג ששיבתו גורמת לבהמה שתמשוך העגלה". וכן במכירה "או שרכב עליה והלכה". מבואר ברמב"ם שכל שהלכה מחמתו מוגדר הרכוב למנהיג וקונה. (אמנם בפירוש המשנה כתב להדיא שצריך הנהיג ברגליו. אך ביאר הפנ"י שחזר בו מהלכה. מאידך בטוען ונטען ובגילה ואבידה לא הוסיף שהלכה מחמתו.)

סיכום הדף

נושא היום: זכיה לצורך אחר. רכוב ומנהיג

למד רבי בר חמא מדברי המשנה (לקמן *יבואר מהי"ק*), **המגביה מציאה לחברו קנה חברו**, שאם לא כך אין זכיה לאף אחד בטלית, שהרי המחזיק מחזיק בחציה ואם הגביה חברו לא מועילה לו, כמו שלא הגביה. **דעת רבא**, שאין להוכיח מכאן לזוכה בעבור חברו, כאן מועיל כיון שזוכה אף לעצמו מועילה זכיותו לצורך חברו. **מביא רבא ראייה** בחיוב זכיה לחברו בלבד, לזוכה עבור עצמו ועבור חברו, **שלח אחר לננוב** עבורו, המשלח פטור, שאין שליו לדבר עבירה, **שותפין** שגנבו ביחד חייבים היות זוכה בעבורו ובעבור חברו.

אמר רבא (*למסקנא*), **חרש ופקח** שהגביהו ביחד אינם זוכים, היות וחרש זוכה מחמת הגביה הפקה, הפקה לו זכה כיון שאין הגביה חרש הגביה. **אך בחרש וחרש** תיקנו רבנן שתועילו זכיותם שלא יבואו לחטוף מהם.

כאמור דעת רמי בר חמא שהמגביה מציאה לחברו זכה חברו, **למסקנא** למד דין זה ממה שאמרו "בזמן שהם מודים או שיש להם עדים חולקים בלא שבועה", ואין אחר יכול לחטוף מחמת שהמגביה לחברו זכה. **ורבא יעמיד** כשיטתו שהמגביה מציאה לחברו מועיל רק כאשר זוכה לעצמו זכיה אף לחברו.

למדנו במשנה דין "יחלוקו" בבהמה שאחד "רוכב" ורעהו "מנהיג". **אמר רב יהודה בשם שמואל**, רכוב ומנהיג אחד קנה ואחד לא קנה, **ביארה הגמ'** שהסתפק על רכוב כאשר יש מנהיג, האם רכוב עדיף כיון שהוא תפוס, או מנהיג עדיף שמחמתו הולכת הבהמה. **אמר רב יוסף** רב יהודה פטט את הספק מאיסור לחרוש בשור וחמור יחד, המנהיג חייב מלקות, ואם יש רכוב המחובר לקרון, לרבנן חייב מלקות, ולר"מ פטור. **שיטת שמואל** שהופכים את הדעות ושיטת רבנן שפטור. מוכח שסבר שמואל שאין שום משמעות לרכוב, וכשם שאין בו מלקות כיון שאין כאן איסור שור וחמור, כך הדין לגבי קניינים אינו זוכה.

כאשר **אמר אבוי** לרב יוסף ששמע ממנו הלכה זו ולא בשם רב יהודה, **אמר לו רב יוסף** שרב יהודה מועיל לו, ואף שאל אותו **שרכוב עדיף מיושב בקרון** שהרי רכוב מחזיק את המושכות (*מוסירה*). **ואמר רב יהודה**, שאין בהחזקת המושכות מעלה לקנין שהרי רב ושמואל סברו שלא מועיל לקנות בהמה בהחזקת המושכות. (*שיטה שניה בגמ' אבוי שאל את רב יוסף, ולא רב יוסף את רב יהודה*.)

אמר רב הלבו בשם ר"ה, מוסירה (*מושכות*) מועיל בקנין ולא במציאה או בזכיה בנכסי הגר. **אמר רבא בשם אידו**, מוסירה זה ע"ש שנמסר מאדם לחברו, לכך מועיל בקנין מחברו ולא במציאה ובנכסי הגר.

בדיון המשנה רכוב ומנהיג וכו' יחלוקו, מבואר שהרכוב ויושב קונים, ואיך **אמר רב יהודה** שרכוב אינו קונה, (*ולא שייך להעמיד כר"מ ביושב בקרון המחובר לשור וחמור שחייב מלקות, שאם יושב קונה בודא רכוב ואין במשנה חידוש*). **מדובר במשנה שהרכוב מכה ברגליו** בגוף הבהמה והולכת מחמתו, ודינו כמנהיג וכתבה המשנה ב' סגנונות במנהיג, והתחדש שהמנהיג שהוא גם רכוב לא עדיף.

ששים שהיו מושכים גמל או מנהיגים חמור או אחד מושך ואחד מנהיג, **לרבנן** קנו. **לרבי יהודה** קונים רק כאשר משכו גמל והנהיגו חמור. **מבואר משתימת דברי הברייתא** שלא מועיל קנין לרכוב. **במברת הגמ'** שמועיל רכוב, וכל הנידון בדרייתא בין רבנן לרבי יהודה אם משיכה בגמל והנהיג בחמור או לאו דווקא. **אף לרבנן י"א** שמשכה בחמור לא מועיל לקנין, ו**י"א** שהנהיג בגמל לא מועיל. (*שיטה ב'* בגמ' דקדקו מלשון רבנן שבאו למעט רכוב ותרוץ הגמ' כשיטה א', שמועיל רכוב ובאו למעט או משיכה בחמור או הנהיג בגמל.)